

Vlado Bis

**SLÁVNI
NÁČELNÍCI, PIŠTOLNÍCI A BITKY
DIVOKÉHO ZÁPADU**

enribook

Vlado Bis

**SLÁVNI
NÁČELNÍCI, PIŠTOLNÍCI A BITKY
DIVOKÉHO ZÁPADU**

enribook

Copyright © Vlado Bis 2020
Cover Design © Erika Jarkovská
Images © pixabay/Karen Hatzigeorgiou
Slovak edition © ENRIBOOK

1

INDIÁNI, BIZÓNÝ A ŽELEZNICA

Ludia, ktorým učaril Divoký západ, od nepamäti polemizovali, čo v najväčšej miere spôsobilo jeho zánik. Určite to bola súhra viacerých faktorov, no na niekoľkých sa zhodujú všetci: vyhubenie bizónov, pacifikácia Indiánov do rezervácií a stavba železnice.

Bizón americký je – našťastie stále žijúcim – dôkazom, že človek už od nepamäti urobil pre peniaze čokoľvek. Ešte v päťdesiatych rokoch 19. storočia sa po severoamerických prériách prehánali stáda tohto majestátneho tvora v obrovských množstvách. Ich počet sa vtedy odhadoval na viac ako 50 miliónov. Zálesáci spomínali, že ak narazili na stádo, tak popri nich prechádzalo niekedy až 40 hodín! Tmavá masa tiel sa valila od obzoru po obzor! Bizóny tvorili hlavný zdroj potravy Indiánov a možno by to tak bolo donekonečna, keby... keby do hry nevstúpili chamtiví lovci s modernými zbraňami. Zabíjalo sa pre kožušinu, aj pre určité časti mäsa a jazyk. Ten sa stal vyhľadávanou lahôdkou pre smotánku na východe a v Chicagu dokonca existovala firma, zaoberajúca sa špeciálne konzervovaním bizóních jazykov. Bol to výnosný obchod a spočiatku sa zdalo, že množstvo bizónov je nekonečné. No na scéne sa objavili aj sviatoční poľovníci. Tí nepotrebovali kožušinu ani mäso. Prišli sa len pobaviť a výdatne im v tom pomohla práve železnica, čoraz viac križujúca krajinu z východu na západ a zo západu na východ. Títo lovci – väčšinou zámožní a znudení biznismani – strieľali ďalekonosnými *Sharpskami* bizónov priamo z okien vlaku. Mŕtve zvieratá tak zostávali nevyužitú na prérii a miesto tragédií označovali len krdle vtákov a neznesiteľný zápach rozkladajúceho sa mäsa. Indiáni sa

najprv bezmocne prizerali, neskôr prepadávali skupiny lovcov, no nemohli byť všade.

Práca lovca bizónov nebola teda riskantná len z dôvodu indiánskeho prepadu. Bola náročná hlavne na fyzickú silu. Sťahovač koží obrátil bizóna na chrbát, rozrezal ho od krku smerom dole, zapriahol za voz a kožu elegantne stiahol. Bola to namáhavá práca a tak niet divu, že o sťahovačov bola núdza a niekedy sa na túto prácu posielali aj trestanci. Dreli od rána do večera, v zime či v lete, smrdeli podobne ako mŕtve zvery, boli zamastení od tuku a krvi a nezriedka sa stalo, že zahynuli pod kopytami splašeného stáda. Pritom bizón pôsobil na prvý pohľad ako hlúpy tvor. Často nehybne stál, kým okolo neho padali mŕtvi druhovia. Až pach krvi ho donútil reagovať, a vtedy sa stádo bezhlavo rozbehlo, pričom valcovalo, čo mu stálo v ceste.

Indiáni lovili bizónov priamo zo sedla, lukom, kopyjou či puškou, no podstatné bolo, že zo zabitého zvieratá využili takmer všetko. Kožušinu použili na *típi*, zo šliach vyrábali nite, tetivy na luky či niečo podobné lepidlu, žalúdok využili na nosenie vody, mäso skonzumovali okamžite alebo ho spracovávali pre neskoršie použitie a takisto vedeli použiť určité kosti. Z mŕtvol zastrelených belochmi však úžitok nemali.

Stáda bizónov sa približne do roku 1870 zdali nespočetné. Ale netrvalo dlho a lovci spozorovali, že ich už nie sú milióny, už sa nimi nečernie celý obzor. No stále ich bolo pomerne dosť. Objavili sa aj prví „rekordéri“ – Bill Tilgman či Buffalo Bill, ktorý počas svojej loveckej kariéry zabil asi 40 000 bizónov! Za

500 dolárov mesačne aktívne zásoboval mäsom železničných robotníkov a newyorskú smotánku.

Prérijní Indiáni Siouxcovia

Okolo roku 1872 už ale bizónov rapídne ubudlo, mnohí hladujúci Indiáni preto prichádzali žiť do rezervácií. Vybíjanie bizónov navyše podporovali tí, ktorým Indiáni prekážali – keď nebudú bizóny, nebudú ani oni. V roku 1875 už lovci sledili za stádami celé dni, oficiálna cena za jednu kožušinu bola 2 až 4 doláre a prérie sa „beleli“ od kostí. Jeden podnikavý farmár neskôr prišiel na to, že keď tieto kosti rozdrví, dajú sa použiť ako kvalitné hnojivo. Bizóny dokonca takmer vyhynuli, v roku 1888 sa ich počet odhadoval už len na necelú stovku. Vtedy niektorí farmári začali chovať na svojich pozemkoch zopár zachránených kusov a tieto sa neskôr rozmnožili. Dnes žijú bizóny

na území USA v prírodných rezerváciách, napr. v Yellowstone. V Kanade žije bizón vo väčšom počte, pretože tam nebol až v takom množstve vyhubený.

Zúfalú situáciu s bizónmi skomplikovalo dokončenie železnice, ktorá sa stavala z dvoch smerov a keď sa spojila, rozdelila stáda na dve polovice, ktoré sa už nikdy nespojili. Bizóny totiž z neznámeho dôvodu neprekráčovali železničnú trať.

Druhá polovica 19. storočia znamenala pre Ameriku železnicový boom. Stavalo viacero spoločností, ale lídrmi boli *Central Pacific* a *Union Pacific*, budúcich trať naprieč kontinentom zo západu na východ, resp. z východu na západ. No kým sa spojili neďaleko Promotory v Utahu, udialo sa v histórii *Spojených štátov* veľmi veľa.

Typickým javom počas stavby železnice bol vznik resp. zánik tzv. „mŕtvych miest“. Kde boli železniční robotníci, tam boli potrebné jedálne, bary, saloony ale aj ľahké ženy. Peniaze pritiahli falošných hráčov a najrôznejšiu spodinu. Všetci ľudia podnikavého ducha putovali so železnicou a doslova cez noc dokázali vystavať mesto. Keď sa stavba železnice posunula ďalej, mesto opúšťali a na inom mieste postavili nové. Niektoré mestá zanikli, iné zostali.

Indiáni sa najprv s úctou a rešpektom a z diaľky prizerali na „železného koňa“ a aj keď nad vpádom belochoz zúrili ako sršne, chvíľu im trvalo, kým sa odhodlali na boj. Lenže medzitým už železnica narástla o mnoho kilometrov a čas sa nedal vrátiť. Čínski robotníci, najímaní na stavbu v tisícoch, vynikali usilovnosťou i umom (na razenie tunelov používali dynamit) a pri ideálnych terénnych podmienkach vy-

stavali denne aj desiatky kilometrov. Indiáni postupne začali napádať tábory robotníkov, no výraznejší úspech nezaznamenali.

Robotníkov bolo veľa a často medzi nimi boli aj vynikajúci strelci. Na železnici ale pracovali aj tesári či pokladači pražcov, chodiaci niekoľko kilometrov pred výpravou v malých skupinkách a práve na nich útočili Indiáni s väčšími úspechmi. Najväčšieho nepriateľa ale videli v „železnom koňovi“ – parnej lokomotive. Zmerať sily s ňou sa v roku 1866 rozhodol náčelník Siousov – Bruléov Škvrnitý Chvost. So svojimi bojovníkmi prišiel do tábora robotníkov, kde predviedli bravúrne ukážky jazdy na koňoch či presnú strelbu z lukov, a potom sa rozhodli zmerať si sily so „železným koňom“. Najprv usporiadali preteky. Rýchle mustangy síce vyrazili bleskovo, ale dymiaca príšera ich zakrátko hravo predstihla. Potom sa Siouxovia pokúsili chytiť lokomotívu lasom a keď opäť neuspeli, uplietli z kože silný povraz, ktorým sa rozhodli uháňajúcu lokomotívu zastaviť. Výsledok bol viac ako katastrofálny – niekoľko mladíkov skončilo rozsekaných na kusy pod kolesami „železného koňa“ a náčelník Škvrnitý Chvost musel s potupou priznať porážku. Zdalo sa, že železnica bola nad ich sily.

Lenže približne o rok, 6. augusta 1867, sa usmialo šťastie aj na Indiánov. Tlupa Čejenov pod vedením náčelníka Morčacej Nohy pochopila chyby siouxsých priateľov a rozhodla sa bojovať inak. Zhromaždili nepoužité drevené pražce, ktoré neďaleko Plum Creeku zanechali železniční robotníci, a starostlivo ich poukladali na trať. Ako dezert si dopriali niekoľko kilometrov strhnutého telegrafného vedenia

– „hovoriaceho drôtu“ –, a pražce ním pevne zviazali. Po ukončení tejto namáhavej práce sa ukryli neďaleko trate a čakali na svoj úlovok.

Telegrafisti v štyristo kilometrov vzdialenej Omahy okamžite zaregistrovali výpadok a na predpokladané miesto poruchy vyslali šesť pracovníkov z pobočky Plum Creek na drezine. Tí čoskoro objavili strhnuté vedenie a boli tak zaujatí jeho sledovaním, že prehliadli pražce na trati. Drezina sa s rachotom prevrátila a čejenský bojovníci porúbali všetkých robotníkov.

Až na jedného. Peter Thompson sa prebral s neuveriteľnou bolesťou hlavy a v mrákotách videl, ako jednému z Čejenov vypadol do trávy jeho skalp, a tak neváhal, vzal ho a s vypätím síl sa doplazil nazad do Plum Creeku, odkiaľ bol prevezený do Omahy. Tam uznávaná kapacita, doktor Moore, urobil zázrak a zachránil mu život. Skalp síce nezachránil, cesta do Omahy trvala príliš dlho, no Thompson nestratil zmysel pre humor a skalp, na ktorý napísal ďakovný text, odoslal doktorovi na pamiatku.

Medzitým sa udialo mnoho iných vecí.

Čejeni si síce cenili „víťazstvo nad drezinou“, no tušili, že toto bolo iba skromné predjedlo. Trpezlivo vyčkávali pri trati a po zotmení sa dočkali opäť. Tmou si razil cestu nákladný vlak z Omahy s nič netušiacim rušňovodičom, kuričom a brzdiarmi v služobnom vagoné. Večerné ticho zakrátko preťal obrovský náraz, jeden z mužov vletel do rozžeravenej pece, druhému prerazila brucho radiaca páka. Lokomotíva sa s veľkým sykotom prevrátila. Čejeni pobili niekoľko mužov a mohli oslavovať prvé víťazstvo nad „železným

koňom“. Umocnili ho sudom pálenky, čo našli v služobnom vagóne. „Ohnivá voda“ spôsobila, že prehliadli niekoľko belochoch, ktorí unikli do tmy, no neuhasila apetít po ďalšom víťazstve, práve naopak. Na ceste bol už ďalší nákladný vlak a Čejeni ho zbadali práve v čase, keď rušňovodič, zhrozený z pohľadu na vykoľajený vlak a na mávajúcich brzdiarov, zaradil spiatočku a plnou parou uháňal naspäť do Omahy.

O niekoľko dní tlač prezentovala tieto udalosti ako „Masaker pri Plum Creeku“ a verejnosť spolu s riaditeľom *Union Pacific* volal po vojenskej ochrane. A skutočne ju dostal. Päťtisíc vojakov hliadkovali pozdĺž celej železničnej trate. Hoci nemohli byť všade, útoky Indiánov znížili na minimum.

Železnica sa stala pre Severnú Ameriku symbolom pokroku, no jej následky boli nedozerne. Tisícky prisťahovalcov volali po vykynožení „divochov“ a napokon po spravodlivosti volali aj stovky okradnutých a podvedených majiteľov pozemkov, ktorých domovy sa nachádzali na plánovanej trase pre železnicu. V tom lepšom prípade sa uspokojili so smiešnou výkupnou cenou, v horšom doplatili na odpor životom. Bezohľadní biznismani išli za svojím cieľom a aj ho dosiahli. Železnica bola postavená, v Promotory v Utahu tieklo šampanské, no Divoký západ začal pomaly umierať. Zostali len silne zromantizované príbehy a glorifikované postavy mužov, ktorí nestáli vždy len na strane zákona.

Divoký západ nepredstavoval len dobrodružstvo či zlatonosnú horúčku, ale aj tragédie, nedorozumenia a takmer úplný zánik jednej ľudskej rasy. Na

mnohé postavy vtedajších čias sa zabudlo, avšak niektoré mená sa zachovali dodnes a stali priam nesmrteľnými.

2

INDIÁNSKI NÁČELNÍCI

GERONIMO

(Ten, ktorý zíva/Goyathlay, 1829 – 1909)

„Nemá zmysel bojovať, keď nemôžeme veriť vo víťazstvo!“

Jednoznačne najslávnejší Apač, vojenský náčelník a šaman, symbol boja za slobodu a nezávislosť, a to aj v čase, keď to už všetci apačskí náčelníci vzdali alebo boli po smrti. Popritom bol však vykresľovaný ako nelútostný zabijak, „tiger s ľudskou tvárou“ či „chladnokrvný pes“. Prínos pre Apačov však mal Geronimo skôr symbolický – bojoval v čase, kedy už bolo o osude Apačov rozhodnuté a jeho pár bojovníkov tento osud nijako nemohlo zvrátiť.

Do histórie sa však Geronimo zapísal tým, že podnikal dobyvačné nájazdy, vypaľoval ranče a dediny, kradol dobytok a zbrane. Pri týchto priam bleskových akciách prišli o život stovky belochovo, pričom sám stratil minimum bojovníkov. Tesne pred svojím definitívnym zajatím jeho malú skupinku prenasledovalo po Arizone a Mexiku takmer desaťtisíc vojakov a dobrovoľníkov! Geronimo nemal strach zo smrti a bojoval ho neunavoval. Vždy keď sa vojacom vzdal, tak len preto, aby sa dostal do rezervácie a zlákal na útek ďalších súkmeňovcov. Geronimo bojoval, lebo tak robil už jeho otec i dedo. Bojovali, odkedy prišli Španieli. Apači ich privítali priateľsky, ale Španieli ich unášali

do otroctva. Nútili ich pracovať v baniach a ťažiť vzácne kovy. Tam umierali po stovkách.

Geronimovo indiánske meno znelo „Goyathlay“ alebo „Gokhlayeh“, čo znamenalo „Ten, ktorý zíva“. Narodil sa na hraniciach Arizony a Nového Mexika v kmeni Apačov-Bedonkohejov. Jeho otec pochádzal z vetvy Apačov-Nednijov. Neskôr tieto dve podskupiny splynuli s ďalšími, aby spoločne čelili nepriateľom a už ich volali len Čirikávovia. Vo svojom vlastnom autorizovanom životopise *Geronimo, His Own Story* Geronimo uvádza rok narodenia 1829 a miesto kaňon *No-doyohn* vo východnej Arizone. Neskôr sa v niekoľkých encyklopédiách objavil dokonca dátum narodenia 1834 a miesto pri prameňoch rieky Gily v Novom Mexiku.

Presný dátum narodenia dnes už teda nezistíme, no väčšina znalcov Apačov sa zhoduje na rozmedzí rokov 1820 – 1825. Ako sedemročný už medzi apačskými deťmi vynikal pri hrách, ako dvanásťročný ulovil jeleňa, ako šestnásťročný mal pružnú postavu, síce nie vysokú, no mal silné ruky aj nohy.

Jeho životný osud – cestu bojovníka – mu určila tragická udalosť, pri ktorej prišiel o svoju prvú manželku Alopé, tri deti a matku. Už predtým museli Apači často pred Mexičanmi unikať a stratili mnoho členov kmeňa. No kontakty s belochmi, hlavne obchodníkmi, neprerušili. Osudný masaker Apačov-Bedonkohejov pri Janose (po apačsky *Kaskiyeh*) sa stal niekedy okolo roku 1854 (neexistuje žiadny dôveryhodný doklad o presnom roku). Apači sa utábořili neďaleko Janosu, chceli obchodovať. Muži odišli s divinou a kožušinami do mesta, aby ich vymenili za

rôzne náradie či látky, a medzitým ženy, deti a starcov napadli vojaci guvernéra Carrasca. Sekali šablami hlava-nehlava, odtínali údy, mrzačili a znásilňovali ženy. Niektoré deti ponapichovali na kopije. Ženám odrezávali prsníky a pchali im ich do úst. V tvárach vojakov sa miešal sadizmus s ironickým úsmevom. Zabiť zviera predsa nebol zločin a okrem toho, indiánsky skalp sa dal celkom dobre speňažiť.

Keď sa muži vrátili, našli väčšinu svojich mŕtvych. Iba malej skupinke sa podarilo utiecť. Bol to hrozný masaker. Každý muž stratil aspoň jedného člena rodiny, no iba jeden stratil všetkých a navyše aj svoju matku a svokra – Gokhlayeh. Dlho neprítomne sedel pri svojej mŕtvej rodine. Potom vstal, všetko, čo po nich zostalo, spálil a pobral sa s ostatnými preč. Istý čas odmietal jesť a spal oddelene od všetkých. Modlil sa, vyrábal hroty na šípy. Jedol málo, úlovok nosil chorým, starým a slabým. Ako čas plynul, najhoršie rany sa mu zahojili, ale Gokhlayeh prisahal pomstu. Strašnú pomstu. V tom čase sa americkej a mexickej armáde zrodil protivník, ktorý im ďalších tridsať rokov strpčoval život; protivník, akého nikdy nepoznali a už ani nemali poznať.

Čoskoro sa Gokhlayeh pomstil *Kaskiyehu (Janosu)*, mestu, v ktorom stratil rodinu. Dostal poctu stať sa vojnovým náčelníkom a do boja viedol štyri stovky bojovníkov. V *Kaskiyehu* boli väznení Apači – muži boli posielaní na práce v medených baniach, ženy oplodňovali vojaci a tak zvyšovali počet otrokov, znamenajúcich peniaze. Mesto malo aj svojho patróna – svätého Hieronýma, po španielsky Santo Gerónimo. Bol tridsiaty september, v meste sa konala púť

a jej súčasťou malo byť predstavenie o ochrancovi ich mesta.

Dnes sa už nedozvieme, či to mal Gokhlayeh presne vypočítané alebo to bola náhoda, ale práve, keď malo začať predstavenie, objavil sa pri bráne mesta. Keď ho dav spozoroval, začal volať: „*Vitaj Gerónimo, vstúp! Gerónimo! Gerónimo!*“ Takto Gokhlayehovi prischlo meno Geronimo. Hneď nato sa strhol v meste chaos, štyristo Apačov sa mstilo a predviedlo rovnaké ohavnosti, aké si museli vytrpieť ich povraždení príbuzní.

Keď bolo po všetkom, Geronimo s tvárou pomaľovanou žltými pruhmi uprostred námestia zdvihol k nebu mexickú zakrvavenú šabľu a hrozným hlasom dlho reval...

V *Kaskiyehu* zahynulo len pätnásť Apačov, zato množstvo belochoch (len zopár šťastlivcom sa podarilo utiecť). Z mesta zostali dymiace ruiny a popol. Na Geronimovu hlavu bola čoskoro vypísaná odmena dvetisíc pesos, dvadsať koní a päťdesiat kusov dobytká. Stal sa najprenasledovanejším človekom v Mexiku. Za každým nešťastím, každou vraždou či prepadnutým dostavníkom verejnosť videla Geronima. Raz ho videli tam, inokedy o tristo kilometrov ďalej. A kšeftári radi rozdúchávali tento oheň – armáda predsa potrebovala potraviny, whisky, oblečenie, prostitútky či zbrane. Neďaleko pevností vyrastali mestá, kde o tieto komodity nebola núdza. A v konečnom dôsledku na tom bohatli politici, dostávajúci tučné úplatky od obchodníkov, ktorí si zakladali biznis.

Túto informáciu ešte umocnil baptistický kazateľ a historik Norman B. Wood, ktorý sa v roku 1905 stretol s Geronimom a urobil s ním interview. Aj keď mu Geronimo v rozhovore potvrdil, že nie je zmiešaného pôvodu, Wood po rozhovore aj tak šíril informáciu o jeho modrých očiach. Geronimo však bol čistokrvný Indián a akékoľvek špekulácie o čiastočne beloškej krvi v jeho žilách nie sú založené na realite. Všetci ďalší belosi, ktorí sa s Geronimom stretli alebo ho osobne poznali, hovoria o tmavých očiach.

Geronimo bol viackrát uväznený, ale vždy unikol. Pre Apačov však nadišli ťažké časy. Boli v obklúčení. Z jednej strany mali Spojené štáty, z druhej Mexiko. Nemali priateľov medzi politikmi, finančníkmi ani novinármi. Neskôr uzavrela americká a mexická vláda dohodu, že pri prenasledovaní Apačov môžu vojači prekračovať štátne hranice. Tí postupne zovreli posledných slobodných Apačov do klieští, z ktorých už nebolo úniku.

Apači strácali vieru a zomierali v rezerváciách. Potom sa im podmienky aspoň trochu zlepšili, keď armáda poverila generála Crooka, aby skončil s apačským problémom. Crook – Apačmi nazývaný Nantan Lupan (Náčelník Šedý vlk) – mal už bohaté skúsenosti, bol ľudský, Indiánov nepovažoval za zvieratá, obdivoval ich vlastnosti, svoje slovo vždy dodržal, no neúprosnou vojenskou cestou donútil Geronima viackrát kapitulovať. Ten však trikrát utiekol do hôr, odkiaľ podnikal náhle prudké útoky, aby sa opäť stratil v pohorí Sierra Madre.

„Vzdávam sa ti,“ povedal napokon Geronimo 25. marca 1886 generálovi Crookovi. „*Rob so mnou, čo*

chceš. Kapitulujem. Kedysi som lietal ako vietor. Teraz sa ti vzdávam a tým sa všetko končí.“

Lenže počas jednaní o kapitulácii Geronimo opäť ušiel do Mexika a ministerstvo vojny pokarhalo generála Crooka. Ten rezignoval a na jeho miesto prišiel brigádny generál Nelson Miles.

Geronimo poslednýkrát kapituloval 24. augusta 1886 v pohorí Sierra Madre spolu so svojimi dvadsiatimi štyrmi bojovníkmi, ktorých po celej Arizone a Novom Mexiku naháňala päťtisícová armáda generála Milesa, päťsto apačských stopárov a tisíce dobrovoľníkov. Vzdal sa generálovi Milesovi.

Ten o ňom povedal: „*Geronimo bol najhorší a najstrašnejší Indián, aký kedy žil.*“

Geronimo a ďalšie stovky Apačov boli prevezené vlakom do väzenia Fort Marion na Floride. A spolu s nimi – na prekvapenie mnohých – aj členovia indiánskej polície, ktorá verne slúžila v radoch americkej armády! Noviny oslavovali Milesa ako hrdinu, pritom jeho vojaci nikdy nezabli ani nechtyli jediného Apača.

Apači strávili na Floride osem rokov, mnohí umreli na rôzne choroby či pre nich nevyhovujúce podnebie. Deti poslali do indiánskej školy v *Carlisle* v Pensylvánii, ale polovica ich tam zomrela. Potom zvyšných Apačov premiestnili do Fort Sillu v Oklahome, na čom mali zásluhu hlavne kmene Kiowov a Komančov, ktoré boli ich odvekými nepriateľmi, teraz ich však dojal apačský osud.

V Oklahome boli Apačom pridelené farmy a mnohým sa aj dobre darilo. Túžba po rodnej hrude však bola silná a až v roku 1913 sa väčšina preživších